

MISIR'DA GELECEĞİNİ ARAYAN KARŞI-DEVİRİM

İSMAİL NUMAN TELCİ

MISIR'DA GELECEĞİNİ ARAYAN KARŞI-DEVİRİM

İSMAİL NUMAN TELCİ

COPYRIGHT © 2016

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama : Ahmet Özil

Baskı : Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüp İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington, D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
DIŞ AKTÖRLERİN ROLLERİ BAĞLAMINDA KARŞI-DEVİRİMİ ANLAMLANDIRMAK	9
DEVİRİMCİ HAREKETLERİ HEDEF ALAN SİYASİ BASKI	12
BASKININ TOPLUMSAL KESİMLERE YAYILMASI	17
ORTADOĞU'DA DEĞİŞEN DENGELER VE SİSİ YÖNETİMİNİN POLİTİKA SEÇENEKLERİ	20
SONUÇ	23

YAZAR HAKKINDA

İsmail Numan TELCİ

İsmail Numan Telci lisans eğitimini 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, yüksek lisansını da 2008 yılında Almanya'da Hochschule Bremen'de Avrupa Çalışmaları alanında tamamladı. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora çalışmalarına başlayan Telci, "Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim Sürecinde İç ve Dış Aktörlerin Rolü: 2011-2015" başlıklı tezini 2015'in Kasım ayında savundu. Doktora araştırması kapsamında 2012-2013 akademik yılında Kahire Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak görev yapan Telci'nin *Mısır Devrimi Sözlüğü* kitabı 2013 yılında yayımlandı. Halen Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde müdür yardımcılığı görevini yürüten Telci, aynı zamanda Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. İsmail Numan Telci'nin araştırma alanları arasında Mısır siyaseti, Mısır'daki toplumsal hareketler, Körfez ülkelerinin dış politikaları, Arap devrimleri ve devrim teorileri yer almaktadır.

ÖZET

Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan halk ayaklanmasının 30 yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek rejimini sona erdirmesi ülke tarihinin yakın geçmişteki en önemli olaylarından birisiydi. İzleyen süreçte Mısır'ın demokratikleşme yönünde adımlar atması beklenirken, 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbe bu yöndeki beklentileri karşılıksız bıraktı. Özellikle dış aktörlerin desteğiyle devrim sürecini sona erdirmeyi hedefleyen askeri darbe açık bir karşı-devrim girişimiydi. Nitekim darbeyi izleyen dönemde 2011'deki devrimde rol oynayan tüm aktörlerin ciddi bir siyasi baskıya maruz bırakılarak ülke siyasetinden dışlanmaları karşı-devrim argümanlarının teyidi anlamına gelmekteydi. Darbe yönetiminin insan haklarını hiçe sayıp her türlü muhalif sesi bastırarak ciddi bir “korku rejimi” tesis ettiği bu dönemde Müslüman Kardeşler, 6 Nisan Hareketi ve Devrimci Sosyalistler gibi devrimci aktörler siyaset sahnesinden silindi.

Bu süreçte dikkat çeken en önemli nokta ise özellikle Batılı aktörlerin Sisi yönetimine açıkça destek olmalarıydı. Benzer şekilde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi darbenin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan aktörler de, darbe sonrası dönemde Sisi yönetimine desteklerini sürdürdüler. Ancak son dönemde yaşanan bölgesel ve küresel bazı gelişmeler Kahire'nin hem iç hem de dış politikasında yeni seçenekleri değerlendirmesini zorunlu kıldı.

Bu bağlamda çalışma ilk olarak dış aktörlerin karşı-devrim sürecindeki rollerine odaklanmaktadır. Daha sonra karşı-devrim sürecini özellikle insan hakları ihlalleri bağlamında ele alan analiz, son olarak da bölgesel gelişmeler ışığında Sisi rejiminin geleceğini mercek altına almaktadır.

**Bu çalışma
Mısır'daki karşı-
devrim sürecinde
dış aktörlerin
rollerini ele
aldıktan sonra
Sisi rejiminin
geleceğini mercek
altına almaktadır.**

GİRİŞ

Mısır'da üç yıldır kapalı olan parlamento 2016'nın Ocak ayında yeniden toplanarak çalışmalarına başladı. Büyük oranda Sisi yanlısı figürlerden oluşan parlamentonun siyasi istikrarın sağlanmasında olumlu bir rol oynayacağını düşünmek yanıltıcı olabilir. Nitekim Mısır'da yaşanan kriz, siyasetle olduğu kadar toplumsal kesimlerle de yakından ilgilidir. Rejimin baskısına maruz kalan ve birçok üyesi idam cezasına çarptırılan Mısır'ın en geniş toplumsal tabana sahip hareketi olan Müslüman Kardeşler'le uzlaşılması ülkede istikrarın sağlanabilmesinin ön koşulu olarak görülüyor.

Bu durumun farkında olan Kahire, son dönemde hem iç hem de dış politikada yeni seçenekleri değerlendiriyor. Bu anlamda Sisi yönetimi ülkede yoğun biçimde devam eden insan hakları ihlallerine yönelik küresel tepkiyi azaltmak amacıyla Batı ülkeleriyle işbirlikleri geliştirirken, halk üzerinde her geçen gün etkisini artıran ekonomik krizi ötelemek için gerekli kaynağı

da Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölgesel aktörlerden temin etmeye çalışıyor. Rejim bu şekilde hem meşruiyetini sağlamlaştırmayı hem de karşı-devrim sürecini sekteye uğramadan devam ettirmeyi amaçlıyor.

Ancak son dönemde yaşanan bazı gelişmeler Sisi yönetiminin darbenin hemen sonrasındaki süreçte olduğu kadar rahat hareket edemediğini gösteriyor. Müslüman Kardeşler hareketinin siyasi mücadelesini sürdürmesi, Sina Vilayeti (ولاية سيناء - Vilayeti Sina') ve Mısır'ın Askerleri (اجناد مصر - Soldiers of Egypt) gibi örgütlerin gerçekleştirdikleri saldırılarla tansiyonu yüksek tutması, Suudi Arabistan'da iktidarın değişmesinin ardından yeni yönetimin Sisi'ye mesafeli bir tutum alması ve yine Riyad ile Ankara arasındaki stratejik işbirliğinin Ankara-Kahire hattındaki gerginlikten olumsuz etkilenmesi gibi unsurlar Sisi yönetimini yeni politikalar üretmeye mecbur kılmaktadır.

Bu bakımdan Müslüman Kardeşler hareketine yönelik baskının azaltılması, Suudi Arabistan'la iyi ilişkilerin korunması ve bununla bağlantılı olarak Türkiye ile yaşanan siyasi krizin sonlandırılması gibi politika tercihleri önümüzdeki dönemde Sisi yönetiminin gündasını daha fazla meşgul edecektir. Dolayısıyla iç politikadaki istikrarı sağlama anlamında hayati öneme sahip bu üç konunun 2016 yılında Mısır siyasetini şekillendireceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu arka plan ışığında Mısır'da askeri darbe ile başlayan karşı-devrim sürecini merkeze alan bu çalışma ülke siyasetinin son iki yılını siyasi baskılar, insan hakları ihlalleri ve ekonomik problemler üzerinden ele alacak, sonrasında ise Mısır'daki karşı-devrim sürecinin karşılaştığı krizleri aşmak için hangi siyasal seçenekleri devreye sokabileceğini inceleyecektir. Çalışmada hem Müslüman Kardeşler hem de diğer siyasi muhaliflere yönelik baskıların yoğunluğuna dikkat çekilirken, Sisi yönetiminin içerideki krize çözüm bulmak amacıyla nasıl dış angajmanlara girdiği detaylandırılacaktır.

DIŞ AKTÖRLERİN ROLLERİ BAĞLAMINDA KARŞI-DEVİRİMİ ANLAMLANDIRMAK

Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan halk ayaklanması 11 Şubat'ta Hüsnü Mübarek'in devrilmesiyle siyasi devrimler literatürüne girdi. İzleyen dönemde yaşanan devrim sonrası iktidar mücadelesinde Mısır ordusu ayrıcalıklı konumunu kaybetmemek adına uzun süre direndi. Ancak sivil devrimci aktörlerin yoğun protestoları neticesinde ülkede seçime gidildi ve devrimci gençlik hareketlerinin de desteğini alan Müslüman Kardeşler (İhvan) hareketi siyasi kadrolara hakim oldu. Ancak İhvan'ın iktidarı kısa sürdü. Önce seküler, liberal ve devrimci gruplar Müslüman Kardeşler'den desteğini çekerken bunlara eski rejimin özellikle yargı ve bürokraside kemikleşmiş kadroları da katıldı. 2012'nin Kasım ayında başlayan gösteriler uzun bir süre devam etti. 2013'ün Nisan ayında bölgesel ve küresel aktörlerce desteklendiği daha sonra ortaya çıkan Temerrud Hareketi, Muhammed Mursi yönetiminin sona erdirilmesi için en geniş kapsamlı hareketi başlattı. 30 Haziran'da gerçekleşen gösterilerin ardından 3 Temmuz 2013'te Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el-Sisi liderliğindeki Mısır ordusu yönetime el koyarak askeri darbe ile karşı-devrimi gerçekleştirdi.¹

Her ne kadar iç aktörlerin öne çıktığı bir süreçmiş gibi gözükse de Mısır'daki karşı-devrim girişiminin arkasında önemli ölçüde bölgesel ve küresel aktörler bulunmaktaydı. Bu durum darbenin hemen ardından Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Sisi'ye tebrik telefonları açmasıyla ilk işaretlerini vermişti. Daha sonraki dönemde yine bu ülkeler devrimden bu yana kötüleşen Mısır ekonomisine destek olmak adına Kahire'ye milyarlarca dolar yardımda bulundu-

lar. Bölgesel çıkarları adına Müslüman Kardeşler iktidarının sona ermesini memnuniyetle karşılayan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya ve İsrail gibi küresel aktörler de Mısır'daki darbe yönetimine kimi zaman açık kimi zaman da üstü kapalı biçimde desteklerini sundular.² Tüm bu gelişmeler ışığında değerlendirildiğinde Mısır'daki karşı-devrimin bölgeye dair politikalarına zarar vermemesini isteyen birçok dış aktörce desteklendiğini ve bu anlamda ciddi biçimde dış aktörlerin müdahalesi neticesinde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Askeri darbeyi izleyen dönemde bu aktörlerin rollerine daha detaylı bakmak durumun anlaşılabilmesi açısından faydalı olacaktır.

Bu süreçte bölgesel aktörler anlamında en dikkat çeken ülke Suudi Arabistan olmuştur. O dönemde iktidarda olan Kral Abdullah liderliğindeki Suudi Arabistan, Mısır'da Müslüman Kardeşler hareketinin iktidara gelmesinden ciddi anlamda rahatsız olmuştur. Bunda Mısır'daki devrim hareketinin Riyad'a ulaşabileceği endişesi ön plandaydı. Bu bakımdan Kral Abdullah yönetimi Muhammed Mursi'ye destek olmazken bir taraftan da İhvan'ın iktidarı bırakmasını arzulamaktaydı.³ Mursi karşıtı grupların protestoları artırmasını fırsat bilen Riyad, bu süreçte özellikle Mısır ordusundan kendisine yakın olan figürleri olası bir askeri darbe durumunda destekleme sözü verdi.⁴ Nitekim 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen darbenin hemen ardından ilk tebrik mesajını Kral Abdullah yayımlamış-

1. İsmail Numan Telci, "Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim: Başlangıç Noktasına Geri Dönüş Mü?", ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No: 21, Şubat 2015.

2. Emad Makey, "Exclusive: US Bankrolled Anti-Morsi Activists", Al Jazeera, 10 Temmuz 2013; İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Fransa'dan Savaş Uçağı Alımı Nasıl Okunmalı?", Mısır Bülteni, 16 Şubat 2015; Raniah Salloom, "Selling Out: Berlin Sends Wrong Message By Welcoming Sisi", Spiegel, 3 Haziran 2015; Italian PM Praises Egypt's Anti-Democratic, Coup Leading President Fattah El-Sissi, *Daily Sabah*, 12 Temmuz 2015.

3. İsmail Numan Telci, *Mısır Devrimi Sözlüğü*, Açılım Yayınları, İstanbul 2014, s. 273-277.

4. Ellen Knickmeyer, "Saudi King Offers Support to Egyptian Military", The Wall Street Journal, 18 Ağustos 2013; David Hearst, "Why Saudi Arabia is Taking a Risk by Backing The Egyptian Coup", The Guardian, 20 Ağustos 2013.

tı.⁵ Darbeyi izleyen dönemde Riyad, Kahire'ye milyarlarca dolar mali destek ve enerji ürünleri yardımını yaparak Sisi yönetiminin bu çalkantılı dönemi başarılı bir biçimde geçirmesi için çaba sarf etmişti.⁶ Ancak Kral Abdullah'ın 2015'in hemen başında hayatını kaybetmesi ve sonrasında Kral Selman'ın iktidara gelmesi iki ülke arasındaki ilişkilerde değişikliğin işaretçisiydi.⁷

Mısır'daki devrim sürecinin karşı-devrimle kesilmesi ve sonrasında Müslüman Kardeşler'in iktidardan uzaklaştırılması ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi Batılı ülkeleri memnun etmiştir.

Mısır'daki karşı-devrim sürecine destek veren bir diğer bölge ülkesi de Birleşik Arap Emirlikleri'ydi. Mısır'daki siyasi gelişmeler karşısında Riyad'la benzer endişeler taşıyan Abu Dabi yönetimi, İhvan'ın iktidar tecrübesinin başarısız olması için ciddi bir kampanya yürütmüştür. Bunda Müslüman Kardeşler'in BAE'deki kolu olan İslah Hareketi'nin etkin bir biçimde siyasi aktiviteler yürütmesi de Abu Dabi'nin harekete karşı politikalar izlemesinde etkili olmuştur. Mısır'daki Müslüman Kardeşler liderliğinin BAE'deki İslah Hareketi aracılığıyla devrimi ihraç edeceği endişesi Abu Dabi'yi bu konuda önlem almaya itmiştir. Bunun üzerine Abu Dabi yönetimi, Veliht Prensi Muhammed bin Zayed el-Nahyan'ın girişimiyle "Mısır Operasyonu" birimini hayata geçirerek, Mısır'daki karşı-devrim sürecini hem

mali hem de siyasi olarak desteklemiştir.⁸ Birleşik Arap Emirlikleri yönetimi Mısır'daki karşı-devrim sürecine ülke içindeki aktörleri kullanarak müdahil olmuştur. 30 Haziran öncesi protestoların organize edilmesinde etkili olan Temerrud hareketine en ciddi desteği BAE yönetimi sunmuştur. Bu durum daha sonra yayımlanan ses kayıtlarında da ortaya çıkmıştır.⁹ Bu süreçte Abu Dabi'nin en önemli araçlarından birisi de Hüsnü Mübarek döneminin son başbakanı olan ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Muhammed Mursi'ye karşı kaybederek Birleşik Arap Emirlikleri'ne yerleşen Ahmet Şefik olmuştur. Eski rejim aktörleriyle çok yakın ilişkilere sahip olan ve bununla birlikte devrimci bazı gruplarla iletişim kanallarını açık tutan Şefik, Mısır'daki karşı-devrim sürecinin gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır. Şefik'in bağlantılarını iyi değerlendiren Abu Dabi yönetimi ise Muhammed Mursi'nin görevden uzaklaştırılmasında ve askeri darbeye ekonomik ve siyasi anlamda destek olarak karşı-devrim hareketinin başarılı olmasında kilit öneme sahip olmuştur. BAE'nin Sisi yönetimine desteği artarak devam etmiştir. Aynı şekilde Abu Dabi'nin Müslüman Kardeşler hareketine karşı yürüttüğü bölgesel ve küresel karalama kampanyası da hız kesmeden devam etmiştir.

Mısır'daki devrim sürecinin karşı-devrimle kesilmesi ve sonrasında Müslüman Kardeşler hareketinin iktidardan uzaklaştırılması özellikle bazı Batılı ülkeleri memnun etmiştir. Bu ülkeler arasında ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa dikkat çekmektedir. Her ne kadar bu ülkeler demokratik sistemlerin temel öğeleri olan insan hakları, hukukun üstünlüğü ve sosyal adalet gibi değerlerin savunucuları olarak kendilerini lanse etseler de Mısır'daki askeri darbeye karşı durmayarak hem kendi kamuoylarının hem de demokratikleşme yolunda çaba sarf eden Ortadoğu halklarının tepkisini çekmişlerdir. Örnek

5. "Saudi King Congratulates Egypt's New Interim President", Al Arabiya, 4 Temmuz 2013.

6. "Rod Nordland, Saudi Arabia Promises to Aid Egypt's Regime", The New York Times, 19 Ağustos 2013.

7. David Hearst, "Salman's Generational Change in Saudi Arabia", Huffington Post, 29 Nisan 2015.

8. H. A. Hellyer, "UAE Likely to Support Egypt for Long Haul", Al Monitor, 16 Temmuz 2014.

9. Arwa Ibrahim, "Leaks from Sisi's Office Allege Far-Reaching UAE 'Interference' in Egypt", Middle East Eye, 1 Mart 2015.

vermek gerekirse ABD yönetimi daha ilk andan itibaren Mısır'daki askeri müdahaleyi darbe olarak tanımlamamaya özen göstermiştir.¹⁰ Bunun en önemli nedeni ABD anayasasının darbe ile yönetilen ülkelere yapılan askeri yardımları yasaklamasıdır. Nitekim izleyen dönemde Washington, hem bölgesel müttefik İsrail'in çıkarlarının korunması hem de Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik siyasetinde kendi yörüngesinde kalabilecek bir müttefik kazanması açısından Sisi yönetimini desteklemiştir. Darbenin hemen sonrasında ABD yönetiminden üst düzey yetkililer Mısır'a gelerek resmi temaslarda bulunmuş ve darbe yönetimini hızlı biçimde meşru siyasi kadrolar olarak kabul etmiştir. 2013'ün Kasım ayında Mısır'ı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Abdülfettah el-Sisi ile görüşerek Mısır'ın geçiş sürecindeki yol haritasına destek vermiştir. Mısır'ın halihazırda izlediği yol haritasının ABD açısından "mükemmel" olduğunu ifade eden Kerry, Kahire'nin demokrasi yolunda doğru bir süreçten geçtiğini belirtmiştir.¹¹ Bu süreçte ABD'li yetkililer Mısır'daki insan hakları ihlallerine herhangi bir tepki göstermezken, Washington Kahire'ye askeri yardımlarını devam ettirmiştir.

Bu süreçte dikkat çeken bir diğer ülke de İngiltere olmuştur. ABD ile paralel bir siyaset izleyen Londra, darbenin hemen ardından Sisi yönetimiyle iletişime geçerek yeni dönemde kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Nitekim darbenin hemen ardından İngiliz Dışişleri Bakanı William Hague'in yaptığı açıklama Londra'nın darbe yönetimine tepki göstermeyeceğinin işareti olmuştur:

"Biz hükümetleri değil, devletleri tanırız. Bizim için Mısır devleti vardır ve Mısır'da iktidarda kim varsa onunla çalışmalıyız.

Bunu İngiliz vatandaşlarının güvenliği için yapmalıyız. Mısır'da onlarca İngiliz şirketi iş yapıyor ve bu şirketlerin güvenliği için Sisi yönetimini tanımamamız gibi bir seçenek söz konusu olamaz."¹²

Mısır'daki darbeye dair en üst düzey açıklama İngiltere Başbakanı David Cameron tarafından yapılmıştır. Açıklamasında Mısır'daki askeri müdahaleyi "darbe" olarak tanımlamayan Cameron, "Bu noktadan sonra Mısır'da olması gereken demokratikleşme yolunda adımların atılmasıdır" diyerek demokratik seçimlerle işbaşına gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin darbe ile görevinden uzaklaştırılmış olmasına değinmemiştir.¹³

İzleyen dönemde Londra, Mısır'da Müslüman Kardeşler hareketine yönelik baskılara ses çıkarmazken, Birleşik Arap Emirlikleri'nin baskısıyla Müslüman Kardeşler hareketine yönelik soruşturma başlatmıştır. İngiltere Başbakanı David Cameron'un Mısır'da darbeye işbaşına gelen Abdülfettah el-Sisi'yi Londra'da ağırlaması ise İngiltere'nin Kahire'ye yönelik politikasının değişmeyeceğinin göstergesi olarak okunabilir.

İngiltere'nin Mısır'daki karşı-devrim sürecinde uyguladığı siyaset; ekonomik ve siyasi çıkarların demokratik değerlerin önüne geçtiği şeklinde özetlenebilir. Mısır'daki yatırımlarının tehlikeye girmesini istemeyen Londra, Abdülfettah el-Sisi liderliğindeki darbeye ve sonrasında yaşanan insan hakları ihlallerine tepki göstermemiş ve oluşan yeni statükonun devamını arzulamıştır. İngiltere'nin küresel ve bölgesel ortakları olan ABD ve İsrail'in de aynı politikayı izlemesi Londra'nın bu süreçteki işini kolaylaştırmış ve bu politikasından dolayı gelecek tepkilerin daha düşük seviyede kalmasına neden olmuştur.

10. Patricia Zengerle and Warren Strobel, "When is a Coup Not a Coup? Obama Faces Tricky Call in Egypt", Reuters, 4 Temmuz 2013; John Hudson, "Obama Administration Won't Call Egypt's Coup a Coup", Foreign Policy, 8 Temmuz 2013.

11. Michael R. Gordon, "Egyptians Following Right Path, Kerry Says", The New York Times, 3 Kasım 2013.

12. Daniel Martin, "We'll Work with Regime, Says Hague: Foreign Secretary Says Britain Does Not Support Egypt's Military Intervention and Coup Was 'Dangerous Thing'", Daily Mail, 4 Temmuz 2013; Haroon Siddique and Patrick Wintour, "Egypt: Hague Condemns Military but Says UK Will Work with New Regime", The Guardian, 4 Temmuz 2013.

13. Claire Bigg, "Western Leaders in Bind Over Morsi Ouster", Radio Free Europe/Radio Liberty, 4 Temmuz 2013.

Bu ülkelerin dışında Mısır'daki karşı-devrime ekonomik ve siyasi çıkarlar uğruna destek veren Batı ülkeleri arasında öne çıkanlar Almanya, Fransa ve İtalya'dır. Bu üç ülke de Mısır'da darbe yönetiminin lideri Sisi'yi başkentlerinde ağırlamış ve bir anlamda Sisi'nin meşrulaştırılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu ülkeler Mısır'la özellikle askeri anlaşmalar imzalayarak ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlamışlar, bununla birlikte gelecekte de Mısır siyasetinde söz sahibi olmayı hedeflemişlerdir. Fransa, Mısır'a Rafale savaş uçakları satarken, Almanya da denizaltı ve savaş gemilerini Mısır donanmasına teslim etmiştir. Yine Almanya'nın Siemens ve İtalya'nın ENİ gibi şirketleri Mısır'da dev bütçeli ihaleler almışlardır.

Bu gelişmeler ışığında Mısır'daki karşı-devrim sürecinin yerel, bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil olduğu bir ittifak tarafından mümkün olabildiği söylenebilir. Bu üç ayaklı denklemden kimi aktörler bilinçli bir şekilde hareket ederken, kimileri de çıkarları doğrultusunda ortaya çıkan duruma ayak uydurmuşlardır. Ancak aradan geçen iki yıla ve finansal ve siyasi dış desteğe rağmen karşı-devrim süreci hedefine ulaşamamış, aksine ülkedeki istikrarsızlık ortamı derinleşmiştir. İzleyen kısımda Mısır'daki karşı-devrim sürecinin siyasi ve ekonomik anlamda nasıl bir performans ortaya koyduğu detaylandırılarak, geline noktanın daha açık biçimde anlaşılabilmesine katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

DEVİRİMCİ HAREKETLERİ HEDEF ALAN SİYASİ BASKI

3 Temmuz 2013'teki askeri darbenin hemen ardından ülkedeki en geniş toplumsal desteğe sahip hareket olan Müslüman Kardeşler'e yönelik ciddi bir baskı yürütölmeye başlanmıştır. Darbenin hemen ardından Müslüman Kardeşler hareketlerine yakın olduğu tespit edilen televizyon kanalları yapılan

baskınlarla susturulurken,¹⁴ daha sonra yargı kararlarıyla yasaklanmıştır.¹⁵ Hareketin yazılı medya organları da rejim askerleri tarafından basılarak yayınları durdurulmuştur.¹⁶ Hareketin siyasi faaliyetlerinin de tam anlamıyla durdurulması hedefi bağlamında Mısır İdare Mahkemesi, 2011'deki devrimin ardından gerçekleştirilen seçimde yüzde 38 oy alarak parlamentodaki sandalyelerin yüzde 47'sini kazanan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin kapatılması yönünde görüş bildirmiştir.¹⁷ Partinin kapatılmasına ilişkin dava bir yıla yakın bir süre sonra sonuçlanmış ve Hürriyet ve Adalet Partisi kesin olarak kapatılmıştır.¹⁸

Muhalliflere yönelik baskı çerçevesinde Sisi rejimi Müslüman Kardeşler hareketinin önde gelenlerinden birçok kişiyi tutuklarken, düzenlenen barışçıl gösterilere de kanlı müdahalelerde bulunarak hareketin sosyal desteğini yok etmek istemiştir. Bu anlamda 14 Ağustos 2013 günü Mısır tarihinin en kanlı saldırılarından birisine sahne olmuştur. Rabiatü'l Adeviye ve Nahda meydanlarında toplanan binlerce sivil muhalif güvenlik güçlerinin operasyonu ile karşılaşmış ve olaylarda farklı kaynaklara göre 2 bin ila 3 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Darbe yönetiminin böylesi sert bir müdahalede bulunması izleyen dönemde Müslüman Kardeşler hareketine ve diğer muhalif gruplara yönelik baskının artacağına da işareti olarak görülmüştür.

Nitekim sonraki aylarda İhvan'ın hem liderlik kadrosundan hem de sıradan üyelerinden binlerce kişi önce gözaltına alınmış ve bu kişilerin

14. "Egypt's Brotherhood TV, Other Islamist Channels Taken off Air", *Al Arabiya*, 4 Temmuz 2013; "Egypt's Military Shuts Down News Channels", *Al Jazeera*, 4 Temmuz 2013.

15. "World Reaction to the Ousting of Egypt's Mohammed Morsi", *BBC*, 4 Temmuz 2013.

16. Laura King and Ingy Hassieb, "Egypt Closes Newspaper Linked to Muslim Brotherhood", *Los Angeles Times*, 25 Eylül 2013.

17. "Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Kapatılması Tavsiyesi", *Anadolu Ajansı*, 7 Ekim 2013.

18. El-Sayed Gamel El-Din, "Egyptian Court Dissolves Brotherhood's Freedom and Justice Party", *Ahram Online*, 9 Ağustos 2014; "Mısır'da Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Kapatılmasına Karar Verildi", *Hürriyet*, 10 Ağustos 2014.

büyük çoğunluğu yargılanmadan tutuklanmıştır. Mahkeme süreçleri aylarca devam etmiş ve bu dönemde darbe karşıtı birçok insan işkence, kötü muamele ve sağlıksız koşullar nedeniyle cezaevinde hayatını kaybetmiştir. Bu süreçte birçok insan hakları savunucusu yargılamaların hukuki olmadığını vurgulamasına rağmen özellikle Batılı ülkelerden Sisi yönetimine herhangi bir tepki gelmemesi dikkat çekmiştir.

Bu süreçte Mısır yargısı rejimin direktifleriyle çalışarak evrensel hukuk kaidelerini göz ardı etmiştir. Bununla birlikte Sisi yönetimi yaptığı düzenlemelerle askeri mahkemelerin görev kapsamını genişletmiştir. Bunda özellikle darbe karşıtlarının daha hızlı ve caydırıcı biçimlerde yargılanmasının sağlanması hedeflenmiştir. Çıkarılan yeni yasada sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının önü açılmış ve birçok suç bu kapsamda sayılmıştır. Bu durum hem Mısır'da hem de küresel düzeyde insan hakları kuruluşlarınca tepkiyle karşılanmıştır.¹⁹ Ancak Sisi yönetimi bu kararın arkasında durmuş ve izleyen dönemde birçok Müslüman Kardeşler üyesi askeri mahkemelerde yargılanmıştır.

Karşı-devrim sürecinde darbe yönetiminin yargıyı muhalifleri dizginlemek için bir araç olarak kullandığı İhvan üyelerine verilen ağır ve orantısız cezalarda da kendisini göstermiştir. Bu kararlardan en dikkat çekenleri Minya Ceza Mahkemesi tarafından 2014'ün Mart ayında 529 Müslüman Kardeşler üyesine ve aynı yılın Nisan ayında 683 İhvan taraftarına idam cezası verilmesi olmuştur.²⁰ Bu kararlar başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede tepkiyle karşılanmış ve Sisi yönetimine idam kararlarını iptal etmesi çağrısı yapılmıştır.²¹ İzleyen

dönemde Mısır mahkemeleri Müslüman Kardeşler hareketi lideri Muhammed Bedii ve hareket önderlerinden Muhammed el-Biltaci'ye hapis cezası vermiş,²² daha sonra Aralık ayında 188 İhvan üyesini idam cezasına çarptırmıştır.²³

Darbe yönetimi İhvan'ın toplumsal anlamda tüm faaliyetlerini sonlandırma yönünde uygulamalara da gitmiştir. Rejim, Müslüman Kardeşler hareketinin en güçlü olduğu alanlardan olan eğitim ve sağlık hizmetlerini de sona erdirerek hareketi toplum nezdinde değersizleştirme çabası içerisinde olmuştur. Bu çerçevede 2013'ün Aralık ayından itibaren hareketin hastanelerini idare eden İslami Hastaneler Birliği'ne bağlı sağlık kuruluşlarına hükümet tarafından el konulmaya başlanmıştır. Yılda 2 milyondan fazla Mısırlıya hizmet veren hastaneler rejimin sunamadığı sağlık hizmetlerinin özellikle dar gelirli kimselere ulaştırılmasında büyük önem taşımaktaydı.²⁴ Benzer şekilde İhvan tarafından yönetilen eğitim merkezlerine de kademe bir biçimde hükümet tarafından el konuldu. Bu çerçevede 2013'ün Aralık ayında 147 okulun yönetimine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yeni atamalar yapıldığı belirtilirken, onlarca okula yönelik soruşturmaların devam ettiği duyuruldu.²⁵ Müslüman Kardeşler hareketine ait okul, hastane, dernek ve diğer sosyal kuruluşlara rejim tarafından el konulması faaliyetleri 2014 ve 2015 yıllarında da artan bir biçimde devam etti.²⁶

Harekete yönelik baskı sürecinde İhvan üyelerinin kişisel servetleri de rejimin hedefindeydi. Hareketin terör örgütü ilan edildiği Aralık 2013'ten

19. "Experts Fear New Law Will Expand Reach of Military Courts", Mada Masr, 27 Ekim 2014; "Egypt: Unprecedented Expansion of Military Courts", Human Rights Watch, 17 Kasım 2014; "12 Things That Could Land You in Military Court Under The New Laws", Mada Masr, 12 Ocak 2015.

20. Haifaa G. Khalafallah, "Taking Sides in Egypt's Troubled Revolution: But Which?", Open Democracy, 8 Mayıs 2014.

21. Patrick Kingsley, "Egypt Sentences to Death 529 Supporters of Mohamed Morsi", The Guardian, 24 Mart 2014; "İnsanlık Tarihinin En Ağır İdam Cezası", *Vatan*, 25 Mart 2014.

22. "Egyptian Court Sentences Muslim Brotherhood Leaders", Deutsche Welle, 15 Eylül 2014.

23. Alessandria Masi, "Egypt Court Doles out 188 Death Sentences for pro-Muslim Brotherhood Kerdasa Attack", International Business Times, 2 Aralık 2014.

24. Kareem Fahim and Mayy El Sheikh, "Egypt Broadens New Crackdown on Brotherhood", The New York Times, 26 Aralık 2013.

25. "147 Brotherhood Schools to be Seized by Egypt's Education Ministry", Ahram Online, 9 Aralık 2013.

26. "Egypt: Funds of Brotherhood-run Medical Charity Confiscated", Middle East Monitor, 15 Ocak 2015; "Committee Confiscates Hospital and School for Brotherhood Affiliation", Aswat Masriya, 16 Nisan 2015.

itibaren Müslüman Kardeşler üyesi oldukları iddia edilen binlerce kişinin mal varlıklarına rejim tarafından el konulmaya başlandı. Bu çerçevede İhvan üyelerine ait araba galerileri, eczaneler, döviz büroları, müteahhitlik firmaları ve ihracat-ithalat yapan şirketlere ait varlıklar hükümetin kontrolüne geçti.²⁷ 2014'ün Haziran ayında Müslüman Kardeşler liderlerinden Hayrat el-Şatır'a ait olan marketler zinciri Zad ve yine İhvan üyesi Abdurrahman el-Seuodi'ye ait Seuodi marketlerinin merkezlerine baskınlar düzenlendi. Sisi yönetiminden yapılan açıklamada söz konusu süpermarketlerin hükümetin denetimine geçtiği duyuruldu.²⁸ 2015'in Ocak ayında da Müslüman Kardeşler üyesi 901 kişinin ve harekete ait 1.096 derneğin mal varlıklarının dondurulmasına, yasaklanan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin 522 ofisine ve yine harekete ait 360 araçla 54 taşınmaza da el konulmasına karar verildiği açıklandı.²⁹

Sisi rejiminin Müslüman Kardeşler hareketine yönelik baskısı üniversitelerde de kendisini göstermiştir. Bu süreçte darbe karşıtı gösterilere katılan ve Müslüman Kardeşler hareketine üye oldukları iddia edilen yüzlerce öğrenci okuldan atılırken, hareketle ilişkisi olduğu düşünülen öğretim üyelerinin de görevlerine son verilmiştir. Hürriyet Gözlemcileri kuruluşu tarafından yayımlanan bir raporda 2013'teki darbeden 2014'ün son aylarına kadar 500'den fazla öğrenci Müslüman Kardeşler üyesi oldukları gerekçesiyle okuldan uzaklaştırılmıştır.³⁰ İzleyen süreçte üniversite yönetimleri öğrencilerin okullarıyla ilişkisini kesmeye devam etmiştir. El-Ezher Üniversitesi yönetimi 17 Aralık 2014'te 71, 28 Aralık'ta da 51 öğrencinin Müslüman Kardeşler hareketine destek yürüyüşüne katıldıkları gerekçesiyle okuldan atıldı-

ğını duyurdu.³¹ 2015'in Nisan ayı sonu itibarıyla ise darbeden sonra okuldan atılan öğrenci sayısının 883 olduğu belirtilmiştir.³²

Müslüman Kardeşler'in dışında kimi liberal, seküler ve sosyalist devrimci hareketler ve figürler de karşı-devrim sürecinde siyasi baskıya maruz kalmış ve sistemden dışlanmaya çalışılmıştır. Bu gruplar arasında en dikkat çeken 6 Nisan Hareketi olmuştur. 25 Ocak 2011'deki devrimde başat rol oynayan, 2012'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar Müslüman Kardeşler hareketiyle aynı safta yer alan 6 Nisan Hareketi, 3 Temmuz 2013 darbesi sürecinde Sisi'ye destek olmuştur. Bu dönemde öne çıkan Temerrud Hareketi'yle birlikte Mursi karşıtı protestoları organize eden 6 Nisan Hareketi, darbeyi izleyen dönemde beklemediği bir durumla karşılaşmıştır. Yönetimi eline alan askeri kadrolar sadece Müslüman Kardeşler hareketini değil, darbeye karşı gelen tüm muhaliflere yönelik bir baskı politikası yürütmeye başlamış ve bu politikalarından 6 Nisan Hareketi de nasibini almıştır.

Eski rejim aktörlerinin bazı devrimci gruplar ve dış aktörlerle ittifak kurarak 3 Temmuz'daki askeri darbeyi desteklemelerinin bir karşı-devrim girişimi olabileceği ihtimalini fark eden 6 Nisan Hareketi, Sisi'nin motivasyonları ile ilgili soru işaretlerini darbenin hemen sonrasında dile getirmeye başlamıştır. 6 Nisan Hareketi, darbeyi gerçekleştiren Abdülfettah el-Sisi'nin Temmuz ayı sonunda yaptığı çağrıyla halkı teröristlere karşı mücadelede orduya yetki vermesi için sokaklara inmeye davet etmesine karşı çıkmıştır. Hareket, Sisi'nin bu çağrısının ülkede daha fazla kan dökülmesine neden olacağını belirtmiş ve ordunun siyasete karışmaması gerektiğini ifade etmiştir.³³

27. Abdul Sattar Hatita, "Egyptian Government Seizes Brotherhood Assets", Asharq Al-Awsat, 1 Ocak 2014; "Egypt Freezes Assets of Muslim Brotherhood Leaders", Middle East Monitor, 13 Mayıs 2014.

28. Abdel Qadar Ramadan and Abdel Razek Al-Shuwekhi, "Government Seizes Seuodi Supermarkets, Among other Muslim Brotherhood Assets", Daily News Egypt, 15 Haziran 2014.

29. "Egypt Freezes Assets of 901 Brotherhood Members", Middle East Monitor, 22 Ocak 2015.

30. "Freedom Seekers Monitor: Military Junta Expels 503 University Students", Ikhwan Web, 11 Eylül 2014.

31. Mahmoud Mostafa, "Al-Azhar University Expels 51 Students", Daily News Egypt, 28 Aralık 2014.

32. "883 University Students Suspended, Expelled in Last 2 Years, Says Rights Group", Mada Masr, 30 Nisan 2015.

33. Nada Hussein Rashwan, "Egypt's Nour Party and 6 April Reject El-Sisi's Call for Friday Rallies", Ahram Online, 24 Temmuz 2013.

İzleyen süreçte 6 Nisan Hareketi'nin Sisi yönetimine karşı eleştirileri devam etti. 14 Ağustos 2013'te Müslüman Kardeşler hareketi üyelerinin barışçıl gösteriler gerçekleştirdiği Rabi'atü'l Adeviye Meydanı'nda güvenlik güçlerinin müdahaleleri nedeniyle onlarca kişinin hayatını kaybetmesi³⁴ 6 Nisan Hareketi lideri Ahmed Maher tarafından sert bir dille eleştirildi. Maher, her ne kadar İhvan'ın liderlik kadrosu uzlaşmaya açık olmasa da, barışçıl gösteri yapma hakkı olduğunu ifade etti. 6 Nisan Hareketi'nin orduya yönelik eleştirileri 14 Ağustos'ta Mursi taraftarlarına yönelik katliamların ardından da sürmüştür.³⁵ Ahmed Maher yaptığı açıklamada 14 Ağustos katliamının ardından devrim sürecinin karşı-devrime evrildiğini vurgulayarak "yeni bir devrimci hareketin meydana gelebilmesi için belki de jenerasyonun değişmesini" beklemek gerekeceğini ifade etmiştir.³⁶ *The Washington Post*'daki yazısında darbe sonrası süreçte rejimin en ufak bir muhalif sesi terörle yaftalamasının yanlış olduğunu vurgulayan Maher, "Ben dahi destek verdiğim darbe sonrasında askeri yönetimi eleştirsem, terörle suçlanabilirim" diyerek bir anlamda birkaç ay sonra başına gelecekleri haber vermişti.³⁷ Nitekim izleyen dönemde de 6 Nisan Hareketi Sisi rejiminin hedefinde yer aldı.

Temel hedefi devrimi ve sürecin kazanımlarını geri çevirmek olan karşı-devrim girişimi 6 Nisan Hareketi'ni bir bütün olarak hedef almıştır. Bu çerçevede ilk olarak Mısır İdare Mahkemesi, 6 Nisan Hareketi'nin lağvedilmesi amacıyla bir mahkeme süreci başlatmıştır.³⁸ İzleyen günlerde ise 6

Nisan Hareketi liderleri Ahmed Maher, Ahmed Duma ve Muhammed Adel protesto yasasına karşı gelmek suçundan önce gözaltına alınmış,³⁹ daha sonra da hızlı bir yargılama sürecinin ardından 3 yıl hapis cezasına çarptırılmışlardır.⁴⁰

Devrimci Sosyalistler Sisi yönetiminin devrim sürecini tamamen sonlandırarak ülkeyi Mübarek döneminden daha kötü bir hale götürmekte olduğunu ifade etti.

Ahmed Maher, 2014'ün Ocak ayında yayımladığı bir mesajla 30 Haziran gösterilerine destek olmakla 6 Nisan Hareketi olarak büyük bir hata yaptıklarını kabul ettiğini açıklamıştır. Mursi döneminde yanlışlar yapıldığına inandığını söyleyen Maher, Sisi yönetimi altında ise Mısır'da devrimin geri püskürtüldüğünü ve Mübarek rejiminden daha kötü bir döneme girildiğini belirtmiştir. Devrim sürecinde kendileri ile beraber rol oynayan aktörlere de seslenen Maher, Sisi yönetiminden desteği çekerek gerçek devrimci harekete katılmaları çağrısında bulunmuştur.⁴¹

İzleyen dönemde darbe karşıtı tüm hareketlere olduğu gibi 6 Nisan Hareketine yönelik baskılar da devam etti. Mısır Acil İşler Mahkemesinde açılan ve 28 Nisan 2014'te karara bağlanan davada 6 Nisan Hareketi'nin tüm faaliyetlerinin durdurulmasına hükmedildi.⁴² 29 Ocak 2015'te de İskenderiye'deki Acil İşler Mah-

34. "Abandoned Brick Barricades of Cairo: Eerie Quiet Descends in Parts of Capital After Clashes Left 120 Dead and Pushed Egypt to Brink of Civil War", Daily Mail, 28 Temmuz 2013.

35. Hugh Roberts, "6 April Protests Emergency Law", *London Review of Books*, Vol: 35, No: 17, Eylül 2013.

36. Pete Radcliff, "Egypt's Left after the Massacre", *Solidarity and Workers' Liberty*, No: 294, Ağustos 2013.

37. Ahmed Maher, "In Muslim Brotherhood Crackdown, Egyptian Army Harms Rights", *The Washington Post*, 4 Ağustos 2013.

38. Abdelhalim H. Abdallah, "6 April Youth Movement Dissolution Ruling Postponed", *Daily News Egypt*, 19 Kasım 2013.

39. "Protest Law Used to Arrest April 6 Founder Ahmed Maher", *Mada Masr*, 30 Kasım 2013.

40. Patrick Kingsley, "Egyptian Court Jails Three Secular Leaders of 2011 Uprising", *The Guardian*, 22 Aralık 2013; Dan Murphy, "In Egypt, 'The Revolution' is Eating Its Young", *Christian Science Monitor*, 22 Aralık 2013.

41. "Ahmed Maher of 6 April Movement: We Made a Mistake on 30/6. The Brutal Regime is Back", *Middle East Monitor*, 8 Ocak 2014.

42. Dahlia Kholaf, "Egypt Outlaws Anti-Mubarak April 6 Movement", *Al Jazeera*, 28 Nisan 2014.

kemesi 6 Nisan Hareketi'nin terör örgütü ilan edilmesi için dava açmıştır.⁴³

Bu dönemde rejimin baskısı, diğerleri kadar yoğun olmasa da Devrimci Sosyalistler grubunca da hissedildi. 6 Nisan Hareketi gibi Devrimci Sosyalistler de askeri darbe sürecinde Sisi'ye destek vermiş ancak sonraki dönemde baskıcı politikalar nedeniyle rejimle arasına mesafe koymuştur. Hareket özellikle Müslüman Kardeşler'e yönelik rejim baskısını sert dille eleştirdi. 14 Ağustos 2013'te gerçekleştirilen katliamları eleştiren Devrimci Sosyalistler özellikle bu olayın ardından tamamen Sisi karşıtı bir pozisyon aldı. Yayımladıkları açıklamada Devrimci Sosyalistler Sisi yönetiminin devrim sürecini tamamen sonlandırarak ülkeyi Mübarek döneminden daha kötü bir hale götürmekte olduğunu ifade etti. Abdülfettah el-Sisi tarafından yapılan atamaların ve alınan kararların eski rejim aktörlerini yeniden iktidara taşıyacağını ve devrim sürecini sona erdireceğini belirten Devrimci Sosyalistler, bu süreçte devrimi korumak için mücadele edeceklerini vurgulamışlardır.⁴⁴ Yine hareketin liderlerinden Semih Negib tarafından verilen bir mülakatta, 3 Temmuz'daki darbe sürecinin başlı başına bir karşı-devrim hareketi olduğu belirtilmiş ve bununla mücadelenin devrimin başarısı için zaruri olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵

Bu mücadelenin bir aracı olarak Eylül 2013'te kurulan Devrim Yolu Cephesi'ne destek veren Devrimci Sosyalistler, diğer birçok hareketten aktivistlerle 25 Ocak 2011 devriminin karşı-devrimle sonlandırılmasına karşı mücadele kararı almıştır.⁴⁶ Müslüman Kardeşler hareketinden bağımsız olarak kurulan Devrim Yolu Cephesi'nde Devrimci Sosyalistler dışında 6 Nisan Hareketi

ve Güçlü Mısır Partisi gibi grupların yanında 25 Ocak devrimi sırasında aktif rol almış aktivistler de yer aldı.⁴⁷ Anayasa taslağında sivillerin askeri mahkemede yargılanmasına izin verilmesi ve diğer antidemokratik düzenlemeler nedeniyle Devrim Yolu Cephesi ve Devrimci Sosyalistler diğer birçok hareketle birlikte anayasa referandumunda "hayır" oyu vereceklerini duyurmuşlardır.⁴⁸ Ülkede Sisi karşıtı en geniş kapsamlı muhalif hareketi oluşturan Cephe, cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi başlattığı kampanya ile Sisi'ye oy vermeyeceğini duyurdu.⁴⁹

Hareketin bu açıklamaları rejimin yargısız tutuklama uygulamalarının Sosyalist aktivistlere de yönelmesine neden oldu. Devrimci Sosyalistlerin önde gelen üyelerinden Haitham Muhamadein 2013'ün Eylül ayında tutuklanırken,⁵⁰ daha önceki yönetimler döneminde de tutuklanarak serbest bırakılan Devrimci Sosyalistler üyesi Mahinur el-Masri Sisi rejimi tarafından da tutuklandı.⁵¹ Devrimin dördüncü yıldönümünden bir gün önce 24 Ocak 2015'te Sosyalist Halk Birliği tarafından düzenlenen yürüyüşe müdahale sırasında ise aktivist Şeyma el-Sabbag hayatını kaybederken, 6 kişi de tutuklandı. Olayın ardından Devrimci Sosyalistler hareketi bir basın açıklaması yayımlayarak Sisi rejiminin baskıcı tutumunu kınadı.⁵²

47. "New 'Anti-Brotherhood, Anti-Military' Front Launched to 'Achieve Revolution Goals'", Ahram Online, 24 Eylül 2013; "The Launch of 'Thuwwar': A New Egyptian Organization Devoted to Reviving the Revolution", Muftah, 30 Eylül 2013.

48. "Strong Egypt, April 6 Movement, Revolutionary Socialists Voting 'No' to Constitution", Egypt Independent, 3 Aralık 2013; "Way of the Revolution Front to Vote No to Constitution", Ahram Online, 8 Ocak 2014.

49. "6 Political Movements Join Forces in Anti-Sisi Campaign", Mada Masr, 17 May 2014; "Revolutionary Groups Launch Anti-Sisi Campaign", Ahram Online, 18 May 2014.

50. Reem Gehad, "Egyptian Military Arrests Leading Revolutionary Socialist Member", Ahram Online, 5 Eylül 2013.

51. Passant Darwish, "Egyptian Human Rights Lawyer El-Masry Briefly Detained", Ahram Online, 12 Nisan 2014; Mohamed Khairat, "Egypt's 'Beacon of Hope' Behind Steel Bars", Egyptian Streets, 23 Mayıs 2014.

52. "Activist Killed, 6 Arrested Following Uprising Anniversary March", Aswat Masriya, 24 Ocak 2015; "The Regime of Cowards Murdered Shaimaa", Revolutionary Socialists, 25 Ocak 2015.

43. "6 Nisan Hareketi 'Terör Örgütü' İlan Edilecek, Mısır Bülteni, 29 Ocak 2015.

44. "Statement from the Egyptian Revolutionary Socialists on the Massacre in Cairo", Socialist Worker, 14 Ağustos 2013.

45. "Rana Nessim, Rosemary Bechler and Sameh Naguib, 'Sisi's Egypt'", Open Democracy, 8 Kasım 2013.

46. "A Revolutionary front in Egypt", Socialist Worker, 10 Ekim 2013.

BASKININ TOPLUMSAL KESİMLERE YAYILMASI

Askeri darbe sonrası dönemde rejimin dini kurumlara, sosyal hareketlere, medyaya, toplumun önde gelen figürlerine ve muhalif gençlere yönelik siyasi baskısı farklı biçimlerde kendisini gösterdi. Özellikle Vakıflar Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan birçok düzenleme ile dini kurumlar ve pratikler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Bakanlık tarafından darbenin hemen ardından alınan kararla Müslüman Kardeşler üyesi oldukları iddia edilen 50 binden fazla imamın görevine son verilmiştir.⁵³ Sonraki dönemlerde görevden alınan bu imamların yerine rejimin kontrolündeki el-Ezher mezunu hatipler atanmıştır.⁵⁴ Vakıflar Bakanlığı ayrıca nüfusun yoğun olduğu bölgelerde mahalle aralarında kurulan ve “zaviye” ismi verilen mescitlerde namaz kılınmasına yasak getirmiştir. Benzer bir yasak da Ramazan ayında teravih namazlarının kılınacağı ve itikafalara girilebilecek mescitlerle ilgili alınmıştır. Buna göre Vakıflar Bakanlığı sadece özel izin verilen ibadethanelerde teravih namazlarının kılınabileceği ve itikafa girilebileceğini duyurmuştur. İtikafa gireceklerin de bunu daha önceden yetkili makamlara bildirmesi şartı getirilmiştir.⁵⁵ Sisi yönetiminin bu yöndeki uygulamaları 2015 yılında da devam etmiştir. Vakıflar Bakanlığının Haziran ayında aldığı kararla rejimin siyasi baskısına maruz kalan Müslüman Kardeşler’in kurucusu Hasan el-Benna ve hareketin fikir adamlarından Seyyid Kutub ve Yusuf el-Karadavi’nin kitaplarının cami kütüphanelerinden kaldırılması talimatı verilmiştir.⁵⁶ Bu ve benzeri uygulamalarla rejim, hem dini kurumlarda Müslüman Kardeşler yanlısı kişileri safdışı etmeyi hedeflemiş hem de dini kurumları ve diskuru kon-

trol altına almayı amaçlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Sisi döneminde dini kurumlar Mısır’da daha önce görülme-ye-ye boyutta bir baskıya ve kontrole maruz kalmışlardır.

Bu baskı zaman zaman toplumun önde gelen kişilerine de yönelmiş ve farklı nedenlerle bu figürlerin sesi kesilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte özellikle darbe karşıtı açıklamalar ya da faaliyetler yürüten birçok kişi Sisi rejiminin hedefi olmuştur. Bu kişilerden ilk akla geleni olan Amr İbn As Camii’nin imamı Şeyh Muhammed Cibril hakkında 2015’in Temmuz ayında verdiği bir vaaz sırasında “baskıcı yönetimlere baş eğilmemesi gerektiğini” söylemesi üzerine soruşturma açılmıştır. Daha sonra Dini Vakıflar Bakanlığı, Cibril’in ülke genelinde imamlık yapmasını yasaklamış, ayrıca Avrupa ve Amerika’da birçok büyük camide vaazlar vermek üzere seyahatler eden Cibril’in yurtdışına çıkışına da yasak getirmiştir.⁵⁷

Darbe yönetiminin hukuksuz uygulamaları spor alanında da kendisini göstermiştir. 2015’in Ocak ayında alınan kararla Mısır Futbol Federasyonu, siyasi ve dini sembollerin futbol sahalarında kullanımını yasaklamıştır. Karara uymayan takım ve futbolculara cezai müeyyide uygulanacağı belirtilmiştir.⁵⁸ Mısırlı eski milli futbolcu Muhammet Ebu Treyka’nın mal varlığına ve bazı firmalardaki hisselerine Müslüman Kardeşler’e finansal destek olduğu gerekçesiyle el konulmuştur. Yetkililer Ebu Treyka’nın Müslüman Kardeşler hareketini desteklediğini ve bu konuda mahkemeye çıkarılabileceğini belirtmişlerdir.⁵⁹

Futbol dünyasıyla ilgili bir başka kararda da Mısır Süper Ligi takımlarından Vadi Degla’nın futbolcularından Ahmed Merghani, Facebook’taki kişisel sayfasında Mısır Cumhurbaşkanı Ab-

53. “Mısır’da Darbe Sonrası 50 Bin İmam Görevden Alındı”, Doğru Haber, 7 Eylül 2013.

54. “Mısır’da Camilere Yeni Atamalar”, TRT Haber, 11 Nisan 2014.

55. “Egypt Bans Unlicensed Preachers, Tightens Grip on Mosques”, Reuters, 7 Haziran 2014; “Mısır’da İbadet ve İbadethanelere Yönelik Kısıtlamalar”, Konhaber, 29 Haziran 2014.

56. “Mısır’da İhvan Kurucularının Eserlerine De İhraç”, TRT Haber, 23 Haziran 2015.

57. Adham Youssef, “Top Islamic Preacher Banned from Preaching”, Daily News Egypt, 15 Temmuz 2015; “Egyptian Sheikh Banned After Controversial Preaching Against ‘Tyrants’”, Egyptian Streets, 15 Temmuz 2015.

58. “Mısır’da Futbol Sahalarında Siyasi ve Dini Sembollere Yasak”, Mısır Bülteni, 27 Ocak 2015.

59. “Egypt Seizes ‘Pro-Muslim Brotherhood’ Ex-Footballer’s Assets”, BBC, 8 Mayıs 2015; “Mısırlı Futbolcu Ebu Terike’nin Tüm Malvarlığına El Konuldu”, Mısır Bülteni, 9 Mayıs 2015.

dülfettah el-Sisi'yi eleştiren yorumlar yazdığı için takımından uzaklaştırılmıştır. Merghani, Sisi'nin iktidara gelişinden bu yana ülkede ölümlerin arttığını belirtmiş, Sina'da yaşanan saldırılar sonrasında ulusal yas ilan edilmemesini eleştirmişti.⁶⁰ Futbol alanındaki bir başka yasak da ülkedeki en geniş taraftar gruplarından olan Ultras hakkında alınmıştır. Kahire Acil İşler Mahkemesi'nce alınan kararda Ultras taraftar grubu "terörist örgüt" ilan edilmiş ve tüm faaliyetleri yasaklanmıştır.⁶¹

Mısır'da medyanın sadece darbe yönetimine meşruiyet sağlayan bir siyasi araca dönüştüğü argümanları uluslararası medyada sıkça işlenmiştir.

Mısır'da askeri darbe sonrası dönemde yaşanan baskı siyaseti bazı sosyal medya kullanıcılarını da etkiledi. Özellikle Facebook üzerinden rejime ya da darbe yönetimine yönelik yapılan eleştiriler ağır cezalarla karşılaştı. Bunlardan dikkat çeken Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'yi kişisel sayfasında eleştiren hukuk fakültesi mezunu Amr Nohan'la ilgiliydi. Sisi'nin fotoğrafını çizgi film karakteri Micky Mouse şeklinde resmeden ve bunu Facebook sayfasında paylaşan Nohan çıkarıldığı askeri mahkeme tarafından üç yıl hapis cezasına çarptırıldı. Kararın ardından binlerce kişi sosyal medya hesaplarında Nohan'a destek mesajları verdi.⁶²

Darbe sonrası dönemde sosyal medya kullanımının istihbarat birimlerince izlendiği Mısır'da birçok kişi Facebook üzerinden yapılan paylaşımları nedeniyle tutuklanmıştır. Sohag kentinde

de üç kişi Facebook kullanarak "cihatçı ideolojik propaganda" yaptıkları gerekçesiyle tutuklandılar.⁶³ 2015'in Aralık ayında ise üç Facebook kullanıcısı 25 Ocak gösterilerinin yıldönümünde protestoların organize edilmesi hakkında çağrı yaptıkları gerekçesiyle güvenlik birimlerince tespit edilerek gözaltına alındılar.⁶⁴ Öte yandan istihbarat birimleri yayınevleri ve sanat merkezlerine yönelik baskınlar da gerçekleştirerek buradaki faaliyetleri denetlemiştir.⁶⁵

Sisi dönemindeki baskının yoğun biçimde gerçekleştiği bir diğer alan da medya sektörü olmuştur. Kurulan sansür komitesi ile yazılı medyayı kontrol altına alan rejim, istihbarat birimleri aracılığı ile de televizyon yayıncılığını kontrol altında tutmuştur. Kimi zaman gazete binalarına baskınlar yaparak bazı haberlerin yayımlanmasına onay verilmezken, bazı durumlarda da muhalif yorumlarda bulunan sunucuların televizyon programları iptal edilmiştir.⁶⁶ Bu süreçte birçok gazete kapatılırken, aralarında yabancılar da olmak üzere birçok gazeteci tutuklanmış ve uzun süreler hapisanede kalmıştır.⁶⁷ Uluslararası insan hakları kuruluşları Mısır'da darbe sonrası dönemde gazetecilere yönelik hak ihlallerine tepki göstermiş ancak Sisi yönetiminin bu konudaki politikasında herhangi bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Öyle ki Mısır'da medyanın sadece darbe yönetimine meşruiyet sağlayan bir siyasi araca dönüştüğü argümanları uluslararası medyada sıkça işlenmiştir.

63. "Egypt Jails 3 Facebook Users for Embracing 'Jihadist' Ideology", Aswat Masriya, 22 Ağustos 2015.

64. "Egypt Arrests Facebook Page Administrators Ahead of Revolt Anniversary", Reuters, 16 Aralık 2015.

65. "Egypt's Censorship Authority Raid Merit Publishing House in Cairo", Ahran Online, 29 Aralık 2015; "Egyptian Officials Raid Art House, Publishing House, Take Computers, Question Workers", Fox News, 30 Aralık 2015.

66. Mohamed Elmesad, "We Completely Agree: Egyptian Media in the Era of President el-Sisi", Committee to Protect Journalists, Nisan 2015.

67. "Egypt Shuts Down Brotherhood Newspaper", Al Jazeera, 25 Eylül 2013; Aya Nader, "The Fading Faces of Opposition Media under Al-Sisi's Egypt", Daily News Egypt, 16 Kasım 2014; Louisa Lovelock, "Egypt Sentences Al-Jazeera Journalists to Three Years in Prison", The Telegraph, 29 Ağustos 2015.

60. "Mısırlı Futbolcu Sisi Karşıtı Yorumları Nedeniyle Takımından Uzaklaştırıldı", Mısır Bülteni, 6 Temmuz 2015.

61. "Mısır'da Futbol Taraftarları Sisi Rejiminin Hedefinde", Mısır Bülteni, 31 Mayıs 2015.

62. "3 Years for Drawing Mickey Mouse Ears on Sisi", Middle East Monitor, 20 Ekim 2015; "Egyptian Law Student, 22, Jailed for Three Years after Posting Image of President Sisi Wearing Mickey Mouse Ears on Facebook", Daily Mail, 19 Aralık 2015.

Bu durum Mısır televizyonlarında program yapan gazeteciler tarafından açıkça itiraf edilmiştir. Ülkenin önde gelen televizyoncularından Ahmed Musa canlı yayında yaptığı açıklamada “Mısır ordusu bana ne söylememi emrederse size onu söyleyim. Zaten neyin ne zaman söylenmesi gerektiğine ordu karar vermelidir” diyerek Mısır’da medyanın geldiği noktayı açıkça göstermiştir.⁶⁸ Medya üzerindeki baskı 2015 yılına gelindiğinde artarak devam etmiştir.⁶⁹ Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi tarafından çıkarılan kararnamede habercilerin “toplumu yanlış yönlendirecek yalan haberler” yapması terör suçu sayılmıştır.⁷⁰

Son olarak rejimin uyguladığı bir başka baskı aracı olarak muhalif figürlerin “zorla ortadan kaybedilmeleri” dikkat çekmektedir. Özellikle 2015’in başlarından itibaren artışa geçen “zorla kaybedilme” vakaları son dönemde Mısır’da rejimin uyguladığı baskı araçlarından birisidir. Darbe yönetimine karşı muhalefetini açık biçimde yürüten ve özellikle genç yaşlardaki kişiler istihbarat birimlerince herhangi bir bilgi verilmeksizin tutuklanmakta ve uzun süre haklarında mahkeme süreci olmadan gözaltında tutulmaktadır. Güvenlik birimleri ortadan kaybolan kişilerle ilgili hiçbir açıklama yapmazken sayının giderek artması sonrasında İçişleri Bakanlığı’na yapılan başvurular bu kişilerin hemen hepsinin rejim tarafından tutuklandığını ortaya çıkarmıştır. Bakanlık, haklarında şikayette bulunulan 191 kişiden 99’unun hapisshane olduğunu 15 kişinin de sorgularının ardından serbest bırakıldığını açıklamıştır.⁷¹ Mısır Hak ve Özgürlükler Komisyonu ise ortadan kaybolan kişi sayısının çok daha fazla olduğunu belirterek sadece 2015’in Ağustos ve Kasım ayları arasında 340 kişinin zorla kaybedil-

diğini açıkladı. Komisyon tarafından hazırlanan raporda ayrıca ülke genelinde zorla kaybedilenlerin sayısının 2015 Ocak’ta 44, Şubat’ta 91, Mart’ta 160, Nisan’da 228, Mayıs’ta 393 ve Haziran’da ise 671’e yükseldiği belirtilmişti.⁷² Zorla kaybedilenlerle birlikte haksız biçimde gözaltına alınanların sayısı da ciddi boyutlara ulaşmıştı. Sadece 2015 yılında 1.010 öğrenci gözaltına alınırken,⁷³ toplamda aynı yıl içinde 17 bin muhalif tutuklanarak hapse atıldı.⁷⁴

Tüm bu baskı politikaları ve insan hakları ihlalleri⁷⁵ göz önünde bulundurulduğunda Mısır’da askeri darbe ile başlayan karşı-devrim sürecinin hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. İç dinamikler açısından bakıldığında karşı-devrim sürecini sona erdirebilecek ve yeniden devrimci bir kalkışmanın önünü açabilecek herhangi bir güç merkezi olduğunu söylemek şu an için gerçekçi olmayacaktır. Müslüman Kardeşler hareketinin yoğun bir baskı altında tutulduğu ve hareketin kendi içerisinde bazı liderlik problemleri yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda 25 Ocak 2011 devrimi sürecinin en güçlü aktörlerinden olan bu hareketin halihazırda benzer bir potansiyele sahip olduğu söylenemez. Benzer şekilde gerek 6 Nisan Hareketi gerekse Devrimci Sosyalistler olsun, karşı-devrimden rahatsız olan ve bu yöndeki gidişatı değiştirmeyi amaçlayan aktörlerin de kapasitelerinin ciddi anlamda rejim tarafından kısıtlandığı görülmektedir. Medyanın tamamen rejim destekçisi bir niteliğe bürünmesi, siyasi kadroların Sisi yan-daşı figürler tarafından doldurulması ve bürokrasi ve yargıdaki kökleşmiş eski rejim aktörlerinin halen yerlerinde bulunmaları Mısır’da karşı-devrim sürecinin içeriden dinamiklerle sona erdirilmesini çok daha zor hale getirmektedir.

68. Nour Youssef, “How Egyptian Media has Become a Mouthpiece for the Military State”, *The Guardian*, 25 Ocak 2015.

69. “Mısır’da Gazetecilere Yönelik İnsan Hakları İhlalleri Artıyor”, *Mısır Bülteni*, 11 Aralık 2015.

70. “Egypt’s Sisi Imposes Tough Anti-Terrorism Law”, *Tribune*, 17 Ağustos 2015.

71. “Mısır’da Zorla Kaybedilen Muhaliflerin Akıbetleri Araştırılıyor”, *Mısır Bülteni*, 16 Ocak 2015.

72. “Mısır’da Güvenlik Birimlerince Alınan Yüzlerce Muhaliften Haber Alınmıyor”, *Mısır Bülteni*, 23 Aralık 2015.

73. “Mısır’da 2015 Yılında Binden Fazla Öğrenci Gözaltına Alındı”, *Mısır Bülteni*, 23 Aralık 2015.

74. “Mısır’da 2015 Yılında 17 Bin Muhalif Gözaltına Alındı”, *Mısır Bülteni*, 5 Ocak 2016.

75. Konuyla ilgili detaylı bir rapor için bkz. Yavuz Güçtürk, *Devrimden Darbeye Mısır’da İnsan Hakları*, SETA, (İstanbul: 2016).

Bu noktada tıpkı karşı-devrimin gerçekleşmesinde yaşandığı gibi dış aktörlerin etkisinden bahsetmek yerinde olabilir. Sisi rejiminin politikalarında değişime gitmeye zorlanmasında ya da karşı-devrim sürecinin rayından çıkarılmasında ülke dışındaki kimi gelişmeler etkili olma potansiyeli barındırmaktadır. Özellikle bazı bölgesel gelişmeler ve Ortadoğu'da siyaset yürüten kimi aktörlerin değişen politikaları Mısır'da Sisi yönetiminin hem iç hem de dış politikasını farklılaştırma anlamında zorlayabilir.

Ortadoğu'da siyaset yürüten kimi aktörlerin değişen politikaları Mısır'da Sisi yönetiminin hem iç hem de dış politikasını farklılaştırmaya zorlayabilir.

Burada öne çıkan ülkeler arasında ilk akla gelenlerin ise Suudi Arabistan, Türkiye, İsrail, Rusya ve İran olduğu söylenebilir. Bu ülkeler bağlamında son dönemde yaşanan bazı gelişmeler bölgeyi ilgilendirdiği kadar Mısır siyasetini de doğrudan ya da dolaylı biçimde etkileyebileceklerdir. Öte yandan İran ile Suudi Arabistan arasında yaşanan siyasi krizin derinleşmesi, Suriye ve Yemen'deki iç savaşların bölgesel etkilerinin giderek daha fazla hissedilmesi, Türkiye ile Rusya arasındaki siyasi kriz, küresel piyasalarda petrol fiyatlarının son yılların en düşük noktasına gelmesi ve Akdeniz'de keşfedilen yeni petrol yataklarının enerji politikaları anlamında yeni bir durum ortaya çıkarması gibi unsurlar Mısır siyasetini ciddi anlamda etkileme potansiyeline sahip gelişmelerdir. Çalışmanın bu son kısmında bölgesel ve küresel aktörler bağlamında Ortadoğu'da son dönemde yaşanan gelişmelerin Mısır siyasetini etkileme potansiyeline yer verilecektir.

ORTADOĞU'DA DEĞİŞEN DENGELER VE SİSİ YÖNETİMİNİN POLİTİKA SEÇENEKLERİ

2013 yılından bu yana Mısır siyasetinde en fazla etkili olan dış aktörlerden birisi Suudi Arabistan'dır. 2013'ün Temmuz ayında gerçekleşen askeri darbeye siyasi destek veren ve izleyen dönemde ekonomik desteklerle ülke ekonomisinin ayakta kalmasına katkıda bulunan o dönemde Kral Abdullah yönetimindeki Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye krizlerindeki angajmanlarıyla dış politikada giderek daha aktif bir siyaset izleyeceğinin işaretlerini vermişti. 2015'in Ocak ayında Kral Abdullah'ın vefatının ardından yönetime gelen Kral Selman da benzer bir trendi izleme yönünde adımlar attı. Selefinin aktivizmini bir nokta daha ileriye taşıyan Kral Selman, Yemen'de İran destekli Husilerin darbe girişimini engellemek adına bilfiil mücadeleye girerek bu ülkeye yönelik operasyon başlattı.⁷⁶

Bu süreçte Riyad'ın en fazla güvendiği müttefiklerinden birisi ise şüphesiz Mısır'dı. Riyad bir anlamda Kahire'ye son iki yılda verdiği ekonomik yardımların ve sunduğu siyasi desteğin karşılığını almayı istiyordu. Sisi yönetimi ayak sürüyerek de olsa Suudi Arabistan'a yardım etmeyi kabul etti ve koalisyonda aktif biçimde yer aldı.⁷⁷ İzleyen dönemde de Suudi Arabistan ve İran arasındaki tansiyon yükselmeye devam ederek Yemen'deki krizin ötesinde bir niteliğe büründü. Bu süreçte Mısır, Riyad'ı desteklemeye devam etmekte ancak krizin daha derinleşerek Suudi Arabistan'ı olumsuz biçimde etkilemesi ihtimalinden dolayı da endişe duymaktadır. Böylesi bir senaryo sadece Suudi Arabistan için değil, İran karşısında bölgesel liderlik mücadelesindeki Mısır için de

76. İsmail Numan Telci, "Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Aktivizmi Anlamak", *Yeni Şafak*, 21 Temmuz 2015.

77. İsmail Numan Telci, "Mısır'ın 'Yemen' Operasyonuna Desteğini Anlamlandırmak", *Mısır Bülteni*, 30 Mart 2015; "Mısır, Yemen Operasyonuna Kara ve Hava Kuvvetlerini Gönderdi", *Mısır Bülteni*, 17 Nisan 2015.

olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle Mısır'ın Tahran'a karşı mücadelede Suudi Arabistan'ın yanında yer alması Kahire'nin kendi bölgesel çıkarları için de önem taşımaktadır. Diğer taraftan her ne kadar Mısır'la yakın ilişkileri devam ettirse de Kral Selman yönetiminin, Sisi rejiminin kimi politikalarını tasvip etmemesi ve bu anlamda bazı noktalarda Kahire'den ayrı düşmesi de iki ülke arasında olası görüş ayrılıklarının habercisi olarak görülebilir.⁷⁸

Bu noktada öne çıkan durumların başında iki ülkenin Türkiye'ye karşı farklılaşan yaklaşımları ve bu durumun ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar gelmektedir. Bilindiği üzere Suudi Arabistan ve Türkiye özellikle Suriye konusunda ortak bir dış politika yürütmektedir. Bununla birlikte bölgesel politikalar açısından bakıldığında iki ülkenin de İran'a karşı benzer çıkarlar etrafında bulunmaları Ankara ve Riyad'ı ciddi bir birlikteliğe itmektedir. Son dönemde Türkiye'nin Rusya ile yaşadığı kriz de bu bağlamda ele alındığında Ankara'nın bölgesel denklemde Suudi Arabistan gibi güçlü bir ülkeyle ittifakını sağlamlaştırmak isteyeceği düşünülebilir. Benzer durum Riyad için de geçerlidir. İran ve DAİŞ gibi tehditleri ensesinde hisseden Suudi Arabistan'ın bu süreçte Türkiye gibi güçlü ve istikrarlı bir müttefike ihtiyacı olduğu açıktır. İki ülkenin son dönemde yürüttükleri aktif diplomasi de bu durumun bir göstergesidir.

Ancak bu ittifakın derinleşmesini olumsuz anlamda etkileyen durum ise Mısır'ın Türkiye'ye yönelik sert tutumudur. İki ülke arasında 2013 yılından bu yana süregelen siyasi kriz, her ne kadar önceki dönemlerde Suudi Arabistan açısından bir sorun teşkil etmese de değişen bölge jeopolitiği ele alındığında artık bir yük olarak görülmektedir.⁷⁹ Siyasi istikrarı sağlayamamış, toplumsal barışı tesis edememiş ve ekonomik anlamda tarihinin en zayıf döneminde olan Mısır'ı bir yük olarak görmeye baş-

layan Riyad yönetimi, bölgesel politikalarda kendisine daha fazla katkı sağlayabilecek olan Türkiye'yi gerçek bir müttefik olarak benimsemektedir. Bu nedenle son dönemde Riyad'ın Sisi yönetimine Ankara ile ilişkilerini "normalleştirilmesi" yönünde baskı yaptığı belirtilmektedir. Bu çerçevede Mısır'ın sadece Türkiye'ye değil, Ankara tarafından desteklenen Müslüman Kardeşler hareketine yönelik baskısını da azaltması gerekecektir. Bunun bir göstergesi olarak Mısır'da Temyiz Mahkemesinin aralarında Muhammed Bedii ve Hayrat Şatır'ın da bulunduğu bazı İhvan liderlerine yönelik verilen idam kararlarını bozması ve yeniden yargılamaya hükmetmesi söylenebilir.⁸⁰ Bu kararın Müslüman Kardeşler hareketince de bir mesaj olarak algılabileceği söylenebilir. Bu süreçte İhvan liderliği, darbe sonrasında sürdürdüğü politikayı yeniden gözden geçirerek değişen şartlara göre yeni bir strateji belirleme konusunda çaba göstermelidir. Özellikle Türkiye'nin yönlendirmesi ve arabuluculuğuyla geliştirilebilecek yeni stratejiyle Müslüman Kardeşler hareketi hem kendi içerisindeki krizden hem de Sisi yönetimi ve Suudi Arabistan rejimleri ile yaşadığı anlaşmazlıklardan bir çıkış noktası bulabilecektir.

Bu gelişmeler ve varsayımlar göz önünde bulundurulduğunda Suudi yönetiminin (ve özellikle Birleşik Arap Emirlikleri'nin) ekonomik desteğine bel bağlayan Mısır'ın yakın dönemde Türkiye ile ilişkiler bağlamında ve Müslüman Kardeşler hareketine yönelik siyasetinde yeni açılımlar yapması beklenebilir. Aksi takdirde Kahire'nin Suudi yardımlarını riske etmesinin maliyeti çok daha büyük olabilecektir.

Son dönemde Suudi Arabistan'ın ekonomik durumuna dair ortaya çıkan olumsuz haberler, Riyad'ın artık dış yardımlarında daha çekimser olacağını göstermektedir. Bu durumdan en fazla etkilenecek ülke ise şüphesiz Sisi yönetimindeki Mısır olacaktır. Son dönemde düşüşe geçen

78. Mohammad Ali Musawi, "Saudi Arabia And Egypt: Friends or Foes?", *Araby (The New Arab)*, 3 Ağustos 2015.

79. İsmail Numan Telci, "Türkiye-Suudi Arabistan Yakınlaşmasının Mısır'a Etkisi", *Al Jazeera*, 23 Mayıs 2015.

80. "Egypt Court Overturns Life Sentences Against Brotherhood Chief Badie, Others", *Ahram Online*, 4 Ocak 2016.

petrol fiyatlarının da etkisiyle Suudi Arabistan ekonomisinin 2015 yılında yüz milyar dolar dolaylarında açık vermesi ve bazı uluslararası yayın organlarında Riyad'ın ekonomisinin 5 yıl sonra iflas edebileceğine dair raporların yayımlanması Kahire açısından kaygı veren bir durum olarak görülmektedir. Nitekim Suudi Arabistan'ın son dönemde Mısır'a yaptığı milyarlarca dolar yardımı devam ettirememesi ihtimali, ekonomisi büyük oranda dış yardımlara bağlı olan Kahire için tehlike çanlarının çalması anlamına gelmektedir.⁸¹

İran ve DAİŞ gibi tehditleri ensesinde hisseden Suudi Arabistan'ın bu süreçte Türkiye gibi güçlü ve istikrarlı bir müttefike ihtiyacı olduğu açıktır.

Bu nedenle Sisi yönetimi son dönemde akılcıca bir siyaset izleyerek dış politikadaki angajmanlarını farklılaştırmış ve ABD, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerle ekonomik işbirliklerine girmiştir.⁸² Ancak söz konusu küresel aktörlerin Mısır'a uzun vadeli bir desteğinin garantisinin olmayacağı hatırlanmalıdır. Nitekim ülkede ekonomik gidişatın düzelmemesi ve siyasi istikrarsızlığın devam etmesiyle birlikte herhangi bir çatışma ortamı doğması ve Sisi rejiminin geleceğinin sorgulanması durumunda bu ülkeler kolayca politika değişikliğine gidebileceklerdir. Bu durumu da dikkate alması gerektiğinin farkında olan Sisi yönetimi özellikle bölgedeki Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İsrail gibi müttefikleriyle ilişkilerini iyi tutmak isteyecektir. Bununla birlikte

hem bölge politikalarında hem de enerji pazarında önemli bir aktör olan Türkiye ile de ilişkileri normalleştirmek Sisi yönetimi için en mantıklı politika tercihi olarak görülebilir.

Burada son bir nokta olarak Mısır'ın bölgesel enerji denkleminde oynayabileceği hayati role ve bunun Kahire'nin dış politikasına olası etkilerine de değinmek faydalı olacaktır. Bilindiği üzere 2015'in Ağustos ayında İtalyan ENİ şirketi, Mısır'ın Akdeniz açıklarında dev bir doğalgaz rezervi keşfettiğini duyurdu. Bu gelişme Kahire'nin yeniden gaz ihracatçısı olabileceğinin habercisi oldu. Zohr bölgesinde bulunan ve 850 milyar metreküp olduğu tahmin edilen doğalgazın büyük miktarının çıkarılabilir olduğu belirtilirken, en erken üç yıl içinde tam kapasite üretime geçilebileceği ifade edildi.⁸³ Sadece iç tüketim dikkate alındığında Mısır'ın 17 yıllık ihtiyacını karşılayabilecek olan Zohr rezervi, ülkenin uluslararası enerji piyasasında yeniden etkin bir aktör olabilmesi için önemli bir fırsat olarak görülüyor. Bu noktada Türkiye ve İsrail'in de içerisinde olacağı bir enerji denklemi devreye giriyor. Nitekim, son dönemde dış politikasında özellikle enerji arzını sağladığı Rusya ve İran gibi ülkelerle farklı yoğunluklarda anlaşmazlıklar yaşayan Türkiye, Akdeniz'deki yeni keşifleri dikkate alarak yeni alternatifleri değerlendirme konusunda daha ciddi adımlar atma ihtiyacı hissetti. Bu anlamda Mısır'la ilişkilerin normalleşmesi Türkiye'ye bir fayda sağlayacakken Kahire ekonomisine de yeni bir enerji pazarı olarak katkıda bulunacaktır. Nitekim Sisi yönetimi, ülkesinin içerisinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulmasında enerji kaynaklarının öneminin farkındadır. Geleceği belli olmayan dış ekonomik yardımlar ışığında değerlendirildiğinde Sisi yönetiminin "enerji" kartını daha etkin bir biçimde kullanabileceği düşünülebilir.⁸⁴

81. Ayah Aman, "Gulf States to Cut Aid to Egypt", Al Monitor, 17 Şubat 2015; "As Gulf Aid Dries up, Egypt Struggles", Raqeb, 30 Aralık 2015.

82. İsmail Numan Telci, "Sisi Yönetimi ve Meşruiyet Aracı Olarak 'Dış Politika'", Mısır Bülteni, 8 Aralık 2014.

83. "Eni Discovers Massive Gas Field in the Mediterranean", Bloomberg Business, 30 Ağustos 2015; Dania Akkad, "ANALYSIS: Egypt's Gas Superfield Find and its Energy Future", Middle East Eye, 4 Eylül 2015.

84. İsmail Numan Telci, "İstikrarı Arayan Mısır'ın 'Enerji' Siyaseti", Ortadoğu Analiz, Ocak-Şubat 2016, Cilt: 8, Sayı: 72, s. 62-65.

SONUÇ

Mısır'da 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbe ile birlikte başlayan karşı-devrim süreci üç yıla yakın bir süredir ülkede huzursuzluk ortamının arttığı, istikrarsızlığın kronikleştiği ve ekonomik sıkıntıların derinleştiği bir ortam doğurmuştur. Ülkedeki tüm muhalif hareketlerin ciddi anlamda baskı gördüğü bu dönemde özellikle Müslüman Kardeşler teşkilatına, 6 Nisan Hareketine ve Sosyalist Devrimcilere yönelik hukuk dışı uygulamalar rejime karşı geniş kesimlerde oluşan öfkenin artmasına neden olmuştur. Ülkedeki bu gergin ortam ve buna paralel olarak ekonomik sorunların da devam etmesi, Mısır'ın halihazırdaki siyasi durumunun sürdürülemez olduğunun göstergesidir. Askeri darbeden bu yana siyasi istikrarı sağlayamayan ve ekonomik sıkıntıları aşamayan Sisi yönetimi de gelinen noktada ülkede süregelen huzursuzluk ortamının sona ermesi adına yeni hamleler yapmak zorunda olduğunun farkındadır.

Atılması gereken bu adımların bazıları iç siyaseti ilgilendirirken daha önemli bir kısmı da dış politikayla ilgilidir. İçeride muhaliflere baskının azaltılması, insan hakları ihlallerinin sona ermesi, özgürlüklerin genişletilmesi ve ekonominin düzeltilmesi gibi darbe sonrası dönemde iç huzursuzluğa neden olan durumlarla ilgili iyileştirmeler yapılması Sisi rejiminin varlığını koruyabilmesinin başlıca koşullarıdır. Bununla birlikte dış politikada değişen bölgesel gelişmeler ışığında özellikle Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar gibi ülkelerle ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi

Sisi rejimi açısından gelecek dönemin ana gündem maddesini oluşturacaktır.

Öte yandan Kahire, İran'ın bölgesel politikalarda artan etkisini daha dikkatli biçimde izlemeli ve kendi müttefiklerinin de önceliklerini göz önünde bulundurarak yeni politikalar geliştirmelidir. Riyad ile Tahran arasındaki bölgesel nüfuz mücadelesinin⁸⁵ hızlanarak derinleşmesi, Türkiye'nin bölgesel politikalarda Suudi Arabistan'la işbirliğini ilerletmesi, Rusya ile Türkiye arasında yaşanan krizin Ankara'yı Ortadoğu'ya dair politikalarında değişime zorlaması ve son gelişmelerin ardından Türkiye'nin enerji kaynaklarını farklılaştırmayı istemesi gibi yeni durumlar da önümüzdeki dönemde Mısır siyasetini etkileyecek gelişmeler arasında sayılmalıdır.

Mısır yönetimi, darbe sonrası dönemde yürüttüğü baskıcı politikaları sürdürmesinin ülkeyi istikrarsızlaştırmaya devam edeceğinin farkına varmalıdır. Bununla birlikte Sisi rejimi gerçekleştirmeyi hedeflediği ekonomik kalkınma planlarının başarılı olması için önce iç barışı sağlamalı, ayrıca bölge siyasetinde kendi müttefiklerinin yürüttüğü mücadelelere destek olmalıdır. Bu iki hedefe ulaşmada ilk olarak Müslüman Kardeşler teşkilatıyla uzlaşarak hareketi en azından toplumsal düzlemde dışlamayı sonlandırmalı, hatta siyaset sahnesinde söz söyleme hakkı sağlamalıdır. Dışarıda da özellikle Suudi Arabistan'la ilişkilerin sağlıklı biçimde devam edebilmesi ve İran'ın yayılmacılığına karşı mücadelenin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için Türkiye ile ilişkileri normalleştirmenin yollarını aramalıdır.

85. Kemal İnat, Abdullah Yegin vd., *İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları*, SETA Analiz, Sayı: 148, Ocak 2016.

Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan halk ayaklanmasının 30 yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek rejimini sona erdirmesi ülke tarihinin yakın geçmişteki en önemli olaylarından birisiydi. İzleyen süreçte Mısır'ın demokratikleşme yönünde adımlar atması beklenirken, 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbe bu yöndeki beklentileri karşılıksız bıraktı. Özellikle dış aktörlerin desteğiyle devrim sürecini sona erdirmeyi hedefleyen askeri darbe açık bir karşı-devrim girişimiydi. Nitekim darbeyi izleyen dönemde 2011'deki devrimde rol oynayan tüm aktörlerin ciddi bir siyasi baskıya maruz bırakılarak ülke siyasetinden dışlanmaları karşı-devrim argümanlarının teyidi anlamına gelmekteydi. Darbe yönetiminin insan haklarını hiçe sayıp her türlü muhalif sesi bastırarak ciddi bir "korku rejimi" tesis ettiği bu dönemde Müslüman Kardeşler, 6 Nisan Hareketi ve Devrimci Sosyalistler gibi devrimci aktörler siyaset sahnesinden silindi.

Bu süreçte dikkat çeken en önemli nokta ise özellikle Batılı aktörlerin Sisi yönetimine açıkça destek olmalarıydı. Benzer şekilde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi darbenin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan aktörler de, darbe sonrası dönemde Sisi yönetimine desteklerini sürdürdüler. Ancak son dönemde yaşanan bölgesel ve küresel bazı gelişmeler Kahire'nin hem iç hem de dış politikasında yeni seçenekleri değerlendirmesini zorunlu kıldı.

Bu bağlamda, bu çalışma ilk olarak dış aktörlerin karşı-devrim sürecindeki rollerine odaklanmaktadır. Daha sonra karşı-devrim sürecini özellikle insan hakları ihlalleri bağlamında ele alan analiz, son olarak da bölgesel gelişmeler ışığında Sisi rejiminin geleceğini mercek altına almaktadır.

